

МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРІВ У ЗОНІ ТАРИФНИХ КВОТ ЄС¹

Осташко Тамара Олексіївна,
доктор економічних наук

Проаналізовано можливості розвитку аграрної політики в умовах ЗВТ з ЄС. Доведено, що незбалансованість її зовнішнього та внутрішнього напрямів підсилює ризики втрати вітчизняними виробниками конкурентних позицій на внутрішньому ринку в умовах ЗВТ з ЄС. Зроблено висновок, що в ході імплементації Угоди про асоціацію з ЄС акценти аграрної політики необхідно перемістити на відкриття нових експортних ринків, підтримку експорту малих та середніх підприємств, модернізацію інститутів внутрішнього агропродовольчого ринку, підтримку сільськогосподарських виробників і розвиток сільської місцевості.

Ключові слова: ЗВТ з ЄС, експорт агропродовольчої продукції до ЄС, тарифні квоти, тариф поза квотою.

Ostashko Tamara

AGRICULTURAL EXPORT OPPORTUNITIES AND LIMITATIONS DUE TO THE EU TARIFF QUOTAS

The possibilities of agricultural policy development within the EU-Ukraine DCFTA framework are analyzed. It is proved that the imbalance between its external and internal approaches aggravates the local producer's risks to loss their competitive position in the domestic market. It is concluded that during the implementation of the Association Agreement with the EU, agricultural policy must shift the focus on opening new export markets, promoting SMEs' export, modernizing internal agro-food market institutions, supporting farmers and providing rural development.

Keywords: the EU-Ukraine DCFTA, agro-food export to the EU, tariff quotas, outside-the-quota tariff.

Для розвитку сільського господарства України в умовах Зони вільної торгівлі з Європейським Союзом (ЗВТ з ЄС) необхідна збалансована аграрна політика, яка, з одного боку, сприяла би зростанню сільськогосподарського експорту, а з іншого – модернізації інститутів розвитку внутрішнього ринку та сільських територій відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Нині в аграрній політиці переважає активність, спрямована на розвиток експорту, головними бенефіціарами якої є

експортні компанії, серед яких переважають іноземні зернотрейдери. У цьому напрямі зроблено багато: скасовано карантинний сертифікат усередині країни, ліквідовано систему сертифікації зерна та зерносховищ, скорочено до одного дня термін видачі фітосанітарного сертифікату у портах, скорочено заборгованість з відшкодування ПДВ експортерам, завершено сертифікацію потужностей з виробництва молочної продукції для виходу на ринки ЄС, активно відкриваються нові ринки збуту.

¹ Стаття є розширеним варіантом виступу автора на засіданні «круглого столу» на тему «Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС», який відбувся 3 грудня 2015 р. у Національному інституті стратегічних досліджень

Проте напрям політики підтримки експортної діяльності середніх і малих підприємств не настільки результативний. Також не спостерігається особливого прогресу у напрямках модернізації інститутів розвитку внутрішнього агропродовольчого ринку та сільських територій. Уведений мораторій на перевірки суб'єктів господарювання ускладнив боротьбу з африканською чумою свиней, загальмувалося створення системи локальних ринків, передбачене у Коаліційній угоді, через суперечки щодо відомчого підпорядкування ніяк не працює новостворена Державна служба України з безпечності продуктів харчування та захисту споживачів, україно-польською просувається приватизація ДП «Укрспирт», відмінено спецрежим оподаткування ПДВ, що погіршить конкурентні позиції вітчизняних виробників на внутрішньому ринку. Чи не єдиним здобутком політики розвитку сільської місцевості є розроблена спільно з іноземними експертами «Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 роки»[1]. Незбалансованість зовнішнього та внутрішнього напрямів аграрної політики посилює ризики втрати вітчизняними виробниками конкурентних позицій на внутрішньому ринку в умовах ЗВТ з ЄС. З огляду на обґрунтовані у цій статті доволі обмежені перспективи подальшого нарощування обсягів експорту сільськогосподарських товарів в ЄС, акценти аграрної політики необхідно змістити з підтримки трейдерів до підтримки виробників і сільської місцевості.

В умовах дії з травня 2014 р. односторонніх торговельних преференцій з боку ЄС експорт агропродовольчої продукції в ЄС зріс у 2014 р. на 5,7 %. Проте протягом 8 місяців 2015 р. було експортовано на 32 % менше продукції, ніж у відповідному періоді 2014 р. Нестійкі темпи розвитку агропродовольчого експорту, зокрема, і в ЄС, пояснюються його товарною структурою, де переважає сільськогосподарська сировина, попит і ціни на яку на світових ринках характеризуються значною волатиль-

ністю. Так, у структурі експорту до ЄС вітчизняних агропродовольчих товарів сировинні товари у 2014 р. становили 66,4 %: 38,5 % – зернові, 27,9 % – насіння олійних.

Пріоритетним завданням є нарощування експорту до ЄС продукції з вищою часткою доданої вартості, що зумовлено необхідністю (1) хоча б часткової компенсації втрати ринків Російської Федерації, основу експорту на які становила продукція з вищим рівнем переробки; (2) зменшення залежності від високої волатильності попиту та цін на сільськогосподарську сировину на світових ринках; (3) збільшення обсягів експортної виручки від агропродовольчого експорту.

Шлях вирішення цих завдань полягає у започаткуванні експорту на ринки ЄС вітчизняної продукції вищого ступеня переробки в рамках виділених Україні тарифних квот і поза їх межами, а в перспективі – збільшення обсягів цих тарифних квот.

Оцінки перспектив експорту в межах виділених Україні тарифних квот ЄС. Для багатьох видів продукції на сучасному етапі розвитку відповідних галузей проблема полягає не стільки в українських обмежених обсягах річних квот, скільки у нездатності виконати вимоги щодо якості та безпечності продукції для отримання дозволів на експорт до ЄС. У результаті, якщо експортні квоти в рамках режиму автономних торговельних преференцій ЄС за 9 місяців 2015 р. на кукурудзу, пшеницю, мед, виноградний та яблучний соки, ячмінну крупу, м'ясо птиці були вибрані повністю, на цукор, овес та ячмінь – майже повністю, то квоти на інші товари – в межах від 0 % до 15 % (табл. 1).

Деякі продукти конкурентні на ринку ЄС і при експорті поза тарифною квотою. Так, у 2014 р. із 26 тис. т меду тільки 5 тис. т були експортовані в межах тарифної квоти, решта – з 17,3-відсотковим митом. Конкурентними на ринку ЄС є виробники сокових концентратів, які у 2014 р. продали на ринку ЄС 86 тис. т своєї продукції, з них тільки 10 тис. т за тарифною квотою, решту – з 18-відсотковою ставкою митного тарифу поза квотою ЄС. Проте високе ввізне

Використання тарифних квот для експорту до ЄС українських агропродовольчих товарів станом на 1.10.2015 р. і тарифи поза квотами

Продукція	Використано квоти у 2015 р. (9 міс.), %	Тариф поза квотою
Яловичина	0	12.8 % + 176.8 €/100 кг
Свинина	0	53.6 - 86.9 €/100 кг
Баранина	0	12.8 % + 222.7 €/100 кг
М'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці	100	32.5 - 41 €/100 кг
Молоко, вершки, згущене молоко та йогурти	0	12.9 - 110 €/100 кг
Сухе молоко	0	21 - 118 €/100 кг
Вершкове масло та молочні пасти	0	189-231.3 €/100 кг
Яйця та альбуміни	0	35 €/1000 шт., €/100 кг
Мед	100	17,3 %
Часник	8,8	9.6 % + 120 €/100 кг
Цукор	92,7	41.9 €/100 кг
Інший цукор	3,0	26.8 - 50.7 €/100 кг
Цукрові сиропи	0,0	20 €/100 кг
Пшениця м'яка, пшеничне борошно та гранули	100	95 €/1000 кг
Ячмінь, ячмінне борошно та гранули	66,7	Інші режими
Овес	73,7	Інші режими
Кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули	100	7,7 %
Ячмінна крупа та борошно; зерно зернових злаків, оброблене іншими способами	100	98 - 171 €/1000 кг
Солод та пшенична клейковина	1,2	134 - 166 €/1000 кг
Крохмаль	6,6	166 - 224 €/1000 кг
Оброблений крохмаль	0	9 % + 17.7 €/100 кг
Висівки, відходи та залишки	14,9 %	44-89 €/1000 кг
Гриби	0	9.6 % + 191 €/100 кг 18.4 % + 222 €/100 кг
Оброблені томати	100	14,4 %
Виноградний та яблучний соки	100	18 % (яблучний сік)
Продукція з обробленого молока	0,0	8.3 % + 26.6 €/100 кг
Оброблена продукція з масла	0,0	189.6 €/100 кг
Цукрова кукурудза	0	5.1 % + 9.4 €/100 кг 8.3 % + 3.8 €/100 кг
Оброблена продукція з цукру	11,7	16 % + 50.7 €/100 кг
Оброблена продукція із зернових	0,0	6.4 % + 15.1 €/100 кг 8.3 % + 25.7 €/100 кг
Оброблена продукція з молочних вершків	0,0	5.4 % + 21.2 €/100 кг
Харчові продукти	0,1	14 - 42,7 €/100 кг
Етанол	0,6	19.2 €/100 л 10.2 €/100 л
Сигари та цигарки	0,0	26 %
Манітол сорбіту	0,0	9.6 % + 125.8 €/100 кг
Продукти переробки солоду та крохмалю	0,0	3,6 %

Джерело: Доповнення до Додатка I-A Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС [2]; дані Міністерства аграрної політики та продовольства України [3] та дані щодо тарифів РНС ЄС за 2015 р. [4].

мито на м'ясо птиці не дозволяє виробникам курятини вийти на ринки ЄС з обсягами, що перевищують виділені їм у край обмежені квоти.

Мізерною є тарифна квота на кукурудзу порівняно з обсягами вітчизняного експорту до ЄС, який у 2014 р. становив 7950 тис. т, з яких лише 5,0 % були експортовані в межах тарифної квоти з нульвим митом. Проте кукурудза, як і інші зернові, може експортуватися в межах квот для третіх країн з преференційною ставкою ввізного мита, розмір яких залежить від виробництва та запасів зерна в ЄС.

Інформація щодо імпорتنних тарифів ЄС поза межами тарифних квот, наведена у табл. 1, дає підстави для припущень щодо переліку вітчизняних агропродовольчих товарів, які можуть стати конкурентними на ринку ЄС при експорті поза тарифними квотами. Це мед, кукурудза, сокові концентрати, продукти переробки солоду та крохмалю, оброблений крохмаль, етанол, цукрова кукурудза, оброблена продукція зернових. На решту продуктів, особливо тваринного походження, ввізні мита поза обсягами квот фактично є заборонними. Отже, довгостроковим пріоритетним завданням є збільшення обсягів тарифних квот на ці продукти.

Проте щодо багатьох продуктів, імпорт яких у ЄС квотується, масовий вихід вітчизняних виробників на ринки ЄС є доволі проблематичним навіть після модернізації їх виробництва за стандартами ЄС. Зокрема, за прогнозом, розробленим у Європейській Комісії (ЄК) на основі агроекономічної моделі ЄК [5], імпорт молочних продуктів в ЄС незначний, а споживається переважно місцева продукція. Імпорт сирів та сухого молока не досягає 1 % від обсягів внутрішнього споживання в ЄС, а імпорт масла становить приблизно 2,0 % в обсягах внутрішнього споживання. Не прогнозується збільшення обсягів імпорту молочних продуктів. Отже, отримання дозволів на експорт до ЄС молочних продуктів швидше сприятиме виходу вітчизняних виробників на ринки третіх країн.

Доволі насиченим є ринок свинини ЄС. Тільки 0,08 % обсягів споживання свинини задовольняється за рахунок імпорту. Проте у середньостроковій перспективі, згідно з прогнозом ЄК, очікується зростання імпорту свинини з 17 тис. т у 2014 р. до 21 тис. т у 2015–2020 рр. Розвиватиметься й імпорт у ЄС м'яса птиці та яловичини і телятини. У 2014 р. на ринку ЄС споживалося 6,0 % імпортного м'яса птиці та 4,0 % імпортною яловичини і телятини. Отже, ринки м'яса ЄС перспективні для вітчизняного експорту.

Перспективи нарощування експорту традиційної продукції. Щоб оцінити перспективи збільшення обсягів експорту на ринки ЄС вітчизняних товарів традиційного експорту, необхідно розглянути як динаміку імпорту цих товарів на ринки ЄС (табл. 2), так і прогнози попиту на них.

Упродовж 2010–2014 рр. найбільш динамічно розвивався експорт у ЄС зернових (насамперед кукурудзи), пшениці, сої, макухи, меду, горіхів, матеріалів для плетіння, макаронних, кондитерських виробів і соків. Кукурудза є лідером вітчизняного експорту до ЄС. За середньостроковим прогнозом на основі агроекономічної моделі ЄК, споживання кукурудзи в ЄС має стійку тенденцію до зростання, особливо за рахунок її використання у біоенергетиці. Проте зростаючий попит буде забезпечуватися переважно за рахунок нарощування власного виробництва ЄС, а обсяги імпорту кукурудзи скорочуватимуться. Ці тенденції не дають змоги розраховувати на зростання експорту кукурудзи з України до ЄС у середньостроковій перспективі.

В останні роки Україна наростила експорт до ЄС м'якої пшениці. Проте, за прогнозом Європейської Комісії, збільшення споживання та імпорту м'якої пшениці в ЄС не очікується, отже, розраховувати на нарощування експорту пшениці до ЄС також не доводиться. Насіння соняшнику займає незначну частку в імпорті насіння олійних в ЄС (до 4,0 %) і має доволі обмежений,

Експорт агропродовольчих товарів з України до ЄС у 2010–2014 рр.

Продукти	Вартість експорту до ЄС, млн євро						
	2010	2011	2012	2013	2014	2014 до 2013, %	Середні темпи змін у 2010–2014, %
Зернові (крім пшениці та рису)	88	552	1275	1496	1465	-2	168
Насіння олійних (крім соєвих бобів)	510	547	587	719	469	-35	-2
Рослинні олії (крім пальмової та оливкової)	513	496	641	464	614	32	5
Макуха	171	260	458	405	502	24	31
Соя	48	181	394	320	211	-34	45
Пшениця	18	267	373	21	180	754	78
Лоза, очерет, матеріали для плетіння	20	31	50	61	79	28	42
Фрукти свіжі та сухі (крім citrusових та тропічних фруктів)	46	53	46	39	45	14	-1
Горіхи	17	34	37	50	50	1	31
Казеїн	25	36	37	23	33	45	7
Фруктові соки	20	8	31	31	38	23	18
Овочі свіжі, охолоджені, сухі	24	15	31	22	25	17	1
Макаронні, кондитерські, хлібні вироби	14	17	22	25	29	18	21
Яйця, мед	5	10	16	30	40	32	71
Шоколад, вироби з какао, морозиво	17	14	13	11	17	52	0
Решта агропродовольчих товарів	83	102	121	118	159	35	18

Джерело: офіційний сайт Європейської Комісії [5].

проте стабільний попит. Нарощування обсягів імпорту в ЄС насіння соняшнику не очікується. Більш перспективним сегментом ринку олійних ЄС є соя. Обсяги виробництва сої в ЄС лише приблизно на 10 % забезпечують потреби у внутрішньому споживанні, а Україна має можливості нарощування її експорту до ЄС. Перспективним залишається і ринок ріпаку ЄС, частка України на якому перевищує 40 %, проте подальше збільшення посівів ріпаку в Україні спеціалісти вважають недоцільним. Сто-

совно рослинних олій, то соняшникова олія на споживчому ринку ЄС має доволі незначний сегмент, що обмежує перспективи нарощування її експорту. Перспективи має експорт макухи (шротів), який динамічно розвивається впродовж останніх років.

Таким чином, із лідерів українського експорту агропродовольчих товарів на ринку ЄС перспективи для нарощування обсягів експорту мають соя, макуха (шрот), казеїн, мед, фруктові соки, горіхи, лоза, макаронні і кондитерські вироби.

Висновки та рекомендації

1. З урахуванням прогнозних продуктивних балансів Європейської Комісії серед вітчизняних товарів традиційного експорту до ЄС перспективи нарощування обсягів експорту мають соя, макуха (шроти), казеїн, мед, фруктові соки, горіхи, лоза, макаронні і кондитерські вироби. Перспективи подальшого нарощування обсягів експорту кукурудзи, пшениці, насіння соняшникової олії обмежені.

2. Навіть після отримання дозволів на експорт молочної продукції до ЄС перспективи розвитку вітчизняного експорту молока і молочних продуктів обмежені, натомість експорт м'яса і м'ясних продуктів має кращі перспективи.

3. Після створення ЗВТ з ЄС Урядом необхідно ініціювати переговори щодо збільшення обсягів тарифних квот, які були повністю використані вітчизняними експортерами упродовж дії режиму автономних преференцій ЄС, насамперед на експорт кукурудзи, меду, яблучного та виноградного соку, а також курятини. У більш віддаленій перспективі доцільно буде провести переговори щодо збільшення обсягів тарифних квот на товари, імпорتنі тарифи на які поза

квотами фактично є заборонними, насамперед на м'ясо і м'ясопродукти.

4. Необхідно сприяти виробникам у сертифікації для експорту до ЄС товарів, які можуть стати конкурентними на ринку ЄС при експорті поза тарифними квотами. Це мед, кукурудза, сокові концентрати, продукти переробки солоду та крохмалю, оброблений крохмаль, етанол, цукрова кукурудза, оброблена продукція зернових.

5. Зовнішній і внутрішній напрями аграрної політики в ході імплементації Угоди про асоціацію з ЄС мають бути збалансованими. Оскільки перспективи подальшого нарощування обсягів традиційного сировинного експорту вітчизняних сільськогосподарських товарів до ЄС обмежені, а започаткування експорту товарів з вищим рівнем переробки щодо більшості з них не має подальших перспектив торгівлі поза квотами, акценти аграрної політики необхідно перемістити на відкриття нових експортних ринків, підтримку експорту малих та середніх підприємств, модернізацію інститутів внутрішнього агропродовольчого ринку, підтримку сільськогосподарських виробників і розвиток сільської місцевості.

Список використаних джерел

1. *Єдина* комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/16025>
2. *Угода* про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_%28body%29.pdf
3. *Почему* украинские продукты не доходят до ЕС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.ua/ua/magazine/forbes/1395063-evropejska-dieta-chomu-ukrayinski-produkti-nedohodyat-do-es>
4. *Latest* available MFN applied tariffs at HS 6-digit subheading level. Data on MFN Applied Tariff [Електронний ресурс] / European Union. – 2015. – Режим доступу : https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/european_communities_e.htm
5. *EU28* agri-food trade with Ukraine [Електронний ресурс]. / Офіційний сайт Європейської Комісії. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/agriculture/trade-analysis/statistics/outside-eu/2015/ukraine_en.pdf
6. *Medium-term* prospects for EU agricultural markets and income 2014–2024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/agriculture/markets-and-prices/medium-term-outlook/index_en.htm

References

1. *Yedyna* kompleksna stratehiia ta plan dij rozvytku si'skoho hospodarstva ta silskykh terytorij v Ukraini na 2015–2020 roky [United comprehensive strategy and action plan for the development of agriculture and rural areas in Ukraine in 2015–2020 years]. Retrieved from <http://minagro.gov.ua/node/16025> [in Ukrainian].

2. *Uhoda* pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odnii storony, ta Yevropejskym Soiuzom, Yevropejskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i ikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association Uhoda pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odnii storony, ta Yevropejskym Soiuzom, Yevropejskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i ikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association Agreement between Ukraine, on one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand]. Retrieved from http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_%28body%29.pdf [in Ukrainian].

3. *Pochemu* ukrainskie produkty ne dohodjat do ES [Why Ukrainian products do not reach the EU]. Retrieved from <http://forbes.ua/ua/magazine/forbes/1395063-evropejska-dieta-chomu-ukrayinski-produkti-ne-dohodyat-do-es> [in Russian].

4. *European Union*. (2015). Latest available MFN applied tariffs at HS 6-digit subheading level. Data on MFN Applied Tariff. Retrieved from https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/european_communities_e.htm [in English].

5. *EU28* agri-food trade with Ukraine. Retrieved from http://ec.europa.eu/agriculture/trade-analysis/statistics/outside-eu/2015/ukraine_en.pdf [in English].

6. *Medium-term* prospects for EU agricultural markets and income 2014–2024.– Retrieved from http://ec.europa.eu/agriculture/markets-and-prices/medium-term-outlook/index_en.htm [in English].